MALTA

QORTI CIVILI
PRIM AWLA
MALTA

ONOR. IMHALLEF
DAVID SCICLUNA

Seduta tas-6 ta' Dicembru, 2002

Citazzjoni Numru. 668/1991/1

Michael Balzan

vs

Lawrence Ciantar bhala Chairman ghan-nom u in rapprezentanza tal-Korporazzjoni Enemalta, u b'nota tal-24 ta' Gunju 1992 Godfrey Leone Ganado assuma l-atti tal-kawza bhala Chairman ghan-nom u in rapprezentanza tal-Korporazzjoni Enemalta, u b'nota tad-29 ta' Ottubru 1993 Anthony Ventura assuma l-atti tal-kawza ghan-nom u in rapprezentanza tal-Korporazzjoni Enemalta, u b'digriet tas-17 ta' Jannar 1994 gew kjamati in kawza Mario Agius u Philip Agius ghan-nom u in rapprezentanza tas-socjeta` Philip Agius & Sons Limited, u b'nota tas-16 ta' Jannar 1995 Joseph Attard assuma l-atti tal-kawza ghan-nom u in rapprezentanza tal-Korporazzjoni Enemalta

Illum, 6 ta' Dicembru 2002

Il-Qorti,

Rat ic-citazzjoni pprezentata fit-13 ta' Gunju 1991 li permezz taghha l-attur wara li ppremetta:

Illi waqt li huwa kien ghaddej bil-karrozza tieghu numru G. 5139 minn Hamrun By Pass, Santa Venera, fil-15 ta’ Marzu 1990 fit-8.30 p.m., kif wasal hdejn l-arblu tad-dawl numru 45, tilef il-kontroll minhabba s-xogholijiet li kienu qed isiru mill-Korporazzjoni konvenuta, tela’ fuq is-*centre strip*, u spicca fuq in-naha l-ohra tat-triq, habat mal-hajt u mal-Landrover Numru M-0138.

Illi dan l-incident gara b’tort tal-Korporazzjoni konvenuta li ma haditx il-prekawzjonijiet kif obbligata skond il-ligi fl-esekuzzjoni tal-imsemmija xogholijiet kif jigi pruvat waqt it-trattazzjoni tal-kawza.

Illi fl-imsemmi incident l-attur korra gravament, b’disabilita’ permanenti u sofra danni ohra konsiderevoli kif jigi pruvat waqt it-trattazzjoni tal-kawza li ghalihom hi responsabbli l-Korporazzjoni konvenuta.

Illi ghalkemm giet debitament mitluba biex tersaq ghall-likwidazzjoni u hlas tad-danni sofferti mill-attur, Il-Korporazzjoni konvenuta baqghet inadempjenti;

talab ghar-ragunijiet premessi li din il-Qorti:

1. tiddikjara u tiddeciedi li l-incident in kwistjoni gara b’tort tal-Korporazzjoni konvenuta li ma haditx il-prekawzjonijiet skond il-ligi fl-esekuzzjoni tax-xogholijiet fuq imsemmija u konsegwentement responsabbli ghad-danni konsegwenzjali sofferti mill-attur fl-istess incident;

2. tillikwida l-imsemmija danni, anke jekk hemm bzonn permezz ta’ periti nominandi;

3. tikkundanna lill-konvenut nomine jhallas l-imsemmija danni hekk likwidati lill-attur.

Bl-imghax u blispejjez inkluzi dawk tal-ittra ufficjali tat-23 ta’ April 1991 kontra l-konvenut nomine li hu ngunt minn issa ghas-subizzjoni.

Rat in-nota ta' l-eccezzjonijiet tal-Korporazzjoni konvenuta fejn qalet:

1. Illi l-incident in kwistjoni gara minhabba imperizja u traskuragni da parte ta’ l-istess attur.

Ghaldaqstant it-talbiet kollha ta’ l-attur ghandhom jigu michuda bl-ispejjez kontra l-istess attur.

Rat id-dikjarazzjonijiet guramentati tal-kontendenti u l-listi tax-xhieda taghhom;

Rat id-digriet ta' l-24 ta' April 1992 li permezz tieghu gie nominat l-Avukat Dottor Mark Chetcuti bhala perit legali biex ifittex u jirrelata dwar il-fondatezza tad-domandi attrici, wara li jiehu konjizzjoni ta' l-eccezzjonijiet, u jaghmel l-osservazzjonijiet kollha li ghandhom x'jaqsmu mal-kaz;

Rat in-nota ta' eccezzjonijiet ulterjuri tal-Korporazzjoni konvenuta fejn qalet:

Illi minghajr pregudizzju ghall-eccezzjonijiet precedenti l-konvenut noe jecepixxi illi x-xogholijiet imsemmija fic-citazzjoni ma kienux qeghdin isiru mill-Korporazzjoni Enemalta, izda minn kuntrattur privat imqabbad mill-istess korporazzjoni u ghalhekk skond l-artikolu 1037 tal-Kap. 16 tal-Ligijiet ta’ Malta, l-Korporazzjoni Enemalta ma tistghax tinzamm responsabbli ghall-imsemmi incident stante li ma kienx henn ebda “culpa in eligendo”.

Rat id-digriet tas-17 ta' Jannar 1994 li permezz tieghu, fuq talba tal-Korporazzjoni konvenuta, gew kjamati fil-kawza Mario Agius u Philip Agius ghan-nom u in rapprezentanza tas-socjeta` Philip Agius & Sons Ltd.;

Rat in-nota ta' eccezzjonijiet ta' Mario Agius bhala direttur ghan-nom u in rapprezentanza tas-socjeta` Philip Agius & Sons Ltd. ipprezentata fil-11 ta' Mejju 1994 fejn qal:

Illi huwa gie notifikat b'kopja ta' din ic-citazzjoni minghajr ma gie ndikat bhala kjamat fil-kawza bhala konvenut.

Illi hu qed jassumi li gie kjamat in kawza bhala konvenut u ghal kull buon fini qed jipprezenta din in-nota ta' eccezzjonijiet.

Illi t-talba attrici ghandha tigi michuda fil-konfront tieghu peress illi hija nfondata fid-dritt u fil-fatt stante preliminarjament il-preskrizzjoni ai termini tal-Art 2153 tal-Kodici Civili.

Sekondarjament li hu mhuwiex risponsabbli ghall-incident in kwistjoni.

Salv eccezzjonijiet ulterjuri.

Rat il-verbal tas-16 ta' Mejju 1994 fejn il-Qorti rrilevat li n-nota ta' eccezzjonijiet msemmija kienet saret minn Mario Agius wahdu u mhux flimkien ma' Philip Agius;

Rat in-nota ta' eccezzjonijiet sussegwenti ta' Mario Agius u Philip Agius bhala diretturi ghan-nom u in rapprezentanza ta' Philip Agius & Sons Ltd. ipprezentata fl-20 ta' Mejju 1994 fejn qalu:

Illi t-talba attrici ghandha tigi michuda fil-konfront ta' Philip Agius & Sons Ltd peress illi hija nfondata fid-dritt u fil-fatt stante preliminarjament il-preskrizzjoni ai termini tal-Art. 2153 tal-Kodici Civili.

Sekondarjament li hu nomine mhuwiex risponsabbli ghall-incident in kwistjoni.

Salv eccezzjonijiet ulterjuri.

Rat id-digriet ta' l-1 ta' Dicembru 1997 li permezz tieghu, fuq talba ta' l-attur, gie nominat it-tabib kirurgu Mr. Charles Grixti bhala perit mediku;

Rat ir-relazzjonijiet tal-esperti gudizzjarji mahlufin fl-4 ta' Mejju 2001;

Rat iz-zewg noti ta' sottomissjonijiet tal-kjamati fil-kawza u dik tal-Korporazzjoni konvenuta;

Semghet it-trattazzjoni tad-difensuri tal-partijiet;

Ikkunsidrat:-

L-attur xehed li dakinhar ta' l-incident in kwistjoni kien qieghed isuq il-karrozza tieghu Lada Samara numru G-5139 fi Triq Dicembru Tlettax fid-direzzjoni ta' Canon Road intenzjonat li jmur lejn St. Edward Street fejn hemm il-fabbrika tal-Lowenbrau u ghalhekk ried jinzel minn hdejn minn fejn il-fabbrika tal-Pepsi. Il-hin kien xit-8.15 p.m. Hu ser jaqbad in-nizla li tiehu ghall-fabbrika tal-Pepsi, kien hemm tank tal-qatran kbir f'nofs it-triq u fuqu kien hemm fanal jixghel ahmar. Huwa fehem li t-triq kienet maghluqa u fil-fatt kien hemm gandott f'nofs it-triq u terrapien fuq kull naha. Huwa rriversja ftit biex jaqbad it-triq biex jiehu Canon Road u jidhol Hal-Qormi minnha. Hekk kif kien ghaddej dritt, qieghed isuq fuq l-*inner lane* u kien qabez il-*bridge* u appena qabad il-liwja li tiehu lejn il-lemin, hass daqqa minn taht il-karrozza, tilef il-kontroll u spicca fuq in-naha l-ohra tat-triq fejn anke habat ma' Land Rover tal-Pulizija. X'gara wara li tilef il-kontroll ma setax ighid precizament ghax mal-habta intilef minn sensieh u meta gie f'tieghu kien ma' l-art ftit boghod mill-karrozza tieghu. Wara nnota li kien hemm xi xoghlijiet fit-triq, li kien hemm terrapien u tinda li kien hemm nies jahdmu fiha. Ma kien hemm ebda dawl li jindika dawn ix-xoghlijiet. Dawl fit-triq kien hemm pero` ma jafx kienx kollu mixghul. Huwa ttiehed l-Isptar bl-ambulanza. Kellu ugiegh f'ghonqu u ntbaghat ghall-kura l-Ingilterra fejn it-tobba qalulu biex ma jerfax u joqghod attent ghal daqqiet fir-ras. Ghamel xi xhur fil-gibhs minn ghonqu sa zaqqu mbaghad xi sitt xhur bil-kullar. Il-karrozza, li kien xtraha gdida sentejn qabel

ghal Lm2,700, spiccat *total loss*, salv li ghar-*wreck* gabar Lm550. Baqa' ma hadimx sad-29 ta' Ottubru 1990.

In kontro-ezami l-attur xehed li dak il-hin kien ghadu gej mid-dar fejn kien kiel izda ma kienx xorob la birra u lanqas inbid. Qal li ghalkemm ma kienx qieghed ihares lejn l-i*speedometer*, ma jidhirlux li kien ghaddej bi speed qawwi peress li fejn il-pont kien waqaf biex idur 'l isfel izda ma setax ighaddi ghax it-triq kienet maghluqa, u l-incident gara ftit wara, cioe` t-tul tal-pont. Mistoqsi kif il-karrozza tieghu taret minn fuq is-*centre strip* u spiccat fuq in-naha l-ohra tat-triq u kienet *total loss* jekk ma kienx ghaddej bi speed, qal li kif dar mal-liwja hass il-karrozza toghla 'l quddiem u x'gara ma jafx ghax storda. Hu qal li ma ra ebda *luminous sign* bil-kliem *"works in progress"* hamsin pied boghod mit-terrapien u anqas ma ra *wooden barrier*. Wara l-incident, ghalkemm kien mugugh gie f'sensieh u qasam it-triq fejn hemm it-terrapien. Ma ra ebda sinjali jew *wooden barriers* ghalkemm ma mexiex lura ghal distanza twila. Ma ra ebda *reflectors* ma' arbli tad-dawl u anqas xi *festoon* bil-bozoz. Li jiftakar hu li d-dawl tat-triq kien jahdem. Qal ukoll li t-triq fejn gara l-incident ma kinitx triqtu u ftit li xejn kien ighaddi minnha. Qabel l-incident ma nduna b'ebda sinjal li jindika *"approaching bend"*.

Ikkunsidrat:

Kif tajjeb osserva l-perit legali fir-relazzjoni tieghu, huwa principju tas-sewqan illi kull sewwieq irid ikun prudenti u attent fis-sewqan tieghu u jzomm *a proper look-out* sabiex ma jkunx ta' periklu ghalih innifsu u ghal terzi. Naturalment l-attenzjoni u l-prudenza fis-sewqan, ghalkemm ma jeskludux li xorta jistghu jsehhu incidenti, pero` jezoneraw lis-sewwieq mir-responsabbilta` ghal dak li jkun gara.

Huwa wkoll assodat li t-toroq li jintuzaw mis-sewwieqa ghandhom ikunu liberi u zgombri minn ostakoli li jfixklu c-cirkolazzjoni normali tat-traffiku, izda li fejn ikun hemm il-bzonn li jsiru xoghlijiet jew jigu krejati xi ostakoli fit-toroq, is-sewwieqa ghandhom ikunu avzati b'dan b'mod car u b'tali mod li l-mizuri li jittiehdu jridu jkunu serji, adegwati u affidabbli fis-sens li dak li ragonevolment seta' jsir biex jigi

evitat dannu, fil-fatt sar. Dan kollu johrog car mill-gurisprudenza taghna u anke dik ta' qrati barranin. Hekk fil-kawza fl-ismijiet **Carmelo sive Charles Camilleri vs Francis Carbone noe** deciza minn din il-Qorti diversament presjeduta fit-30 ta' Gunju 1995 (Citaz. Nru. 556/83 FGC), saret referenza ghall-kazi tal-Qorti ta' Cassazione Taljana li jinsabu riprodotti mill-awtur Roberto Rovelli fil-ktieb tieghu "Responsabilta` Civili e Penali per gli Incodenti delle Strade", taht it-titolu "Lavori e depositi su strade aperte al transito", pag. 445, vol.11:

"(a) Cass. Civ. 6.8.65: Chiunque opera a contatto della collettivita` deve adottare ogni possibile cautela al fine di evitare che il suo operato determini danno agli altri. Un appaltatore pertanto, che espliti lavori sulla strada, ha l'obbligo di accertarsi, prima dell'inizio dei suoi lavori, che l'Ente cui compete la manutenzione della strada abbia apposto le segnalazioni idonee ad avvertire: cittadini della preclusione al traffico della stessa ovvero dei pericoli inerenti al traffico su di essa durante il corso dei lavori, e nel caso che detto Ente non l'abbia fatto, ha l'autonomo dovere di provvedere in proprio alle segnalazioni non attuate dall'Ente.

(b) Cass. Pen. 6.2.66: L'obbligo di segnalare lavori lungo le strade ha carattere rigido e dev'essere osservato ogni volta che vi sia un'apprezzabile occupazione della strada anche da parte di soli uomini ai fini della manutenzione ordinaria o straordinaria.

(c) Cass. Pen. 3.1.66: L'obbligo di usare particolari cautele nel corso dei lavori incombe non soltanto su coloro che materialmente eseguono i lavori, ma anche ai preposti, dirigenti ed imprenditori i quali hanno un dovere preciso di vigilanza e di controllo."

Hekk ukoll il-Qorti ta' l-Appell (Sede Kummercjali), fil-kawza fl-ismijiet **Dr. Adrian Vassallo M.D. vs Leonard Azzopardi** (Vol. LXXIX.ii.737) deciza fit-18 ta' Jannar 1995, enfasizzat ir-responsabbilta` li ghandha l-awtorita`, hi min hi, li fejn hemm fin-nofs l-inkolumita` fizika tac-cittadin ghandha taghmel <u>dak kollu u xejn inqas minn dak</u>

kollu li hu necessarju biex kemm hu possibbli l-periklu ezistenti jigi senjalat.

Ikkunsidrat:

Fir-relazzjoni tieghu l-perit legali, wara li ha dawn il-principji in konsiderazzjoni kif ukoll ix-xiehda ta' l-attur, dik ta' James Falzon li nzerta kien qieghed isuq wara l-attur, ta' Francis Cuschieri li mar fuq il-post ftit wara li sehh l-incident flimkien ma' missier l-attur, tal-haddiema li kienu fuq il-post, tal-kuntratturi Philip Agius u Mario Agius, ta' P.C. 344 Carmel Mercieca li kien qieghed isuq il-Land Rover li maghha habat l-attur, u d-dokumenti esibiti, osserva hekk:

"Minn dawn il-partijiet saljenti tax-xhieda l-esponenti jissottometti illi jirrizultaw is-segwenti fatti. Kienu qed isiru xo9gholijiet f'hofra maghmula mill-kuntrattur Philip Agius and Sons, mqabad mill-Enemalta ghal dan l-iskop. Dan ix-xoghol kien qed isir minn impjegati tal-Enemalta peress illi xoghol il-kuntrattur kien li jaghmel il-hofra u jimliha darba li l-impjegati tal-Enemalta ilestu miltqeghid tal-cables. Kien hemm street lighting jixhel u kien hemm rifletturi jaghtu ghal fuq il-hofra mhux kif jindika l-pulizija fl-isketch. Ir-ritratti esebiti juru dan. Jidher ukoll li nat-terrapien kien hemm festoon bid-dawl u *wooden barrier.* L-uniku senjalazzjoni li hemm minn fejn kien qed isir ix-xoghol hu biss markat *works in progress* li jidher li rawh ukoll fir-ritratti u hu indikat fl-isketch tal-pulizija. L-uniku sinjal li jidher li rawh kemm haddiema tal-Enemalta u kemm il-pulizija hu sinjal bil-kliem '*men at work'.* Dan is-sinjal jidher fir-ritratti li ttiehdu mix-xhud Francis Cuschieri u li kiien biss ftit metri boghod mill-munzell terrapien qudiem il-hofra. Il-pulizija jindika ukoll dan is-sinjal b'distanza ta' 17 il-metru boghod mit-terrapien. Pero' l-esponent ghalkemm ma jiddubitax li l-pulizija effettivament ra dan is-sinjal id-distanzi minnu deskritti fl-isketch mhux attendibbli peress illi fl-ewwel lok l-isketch mhux to scale u inoltre hu kien gia indika li bejn il-hofra u l-munzell kien hemm sbatax il-metru mentre kien hemm biss ftit metri. Hu ragonevoli li wiehed jipprezumi illi s-sinjal kien ukoll biss ftit metri boghod mill-munzell essendo l-pulizija

ikkalkola l-istess distanza bejn il-hofra u l-munzell u l-munzell u s-sinjal.

Hadd ma jixhed li ra xi senjalazzjonijiet ohra ezistenti fil-mument tal-incident. L-esponent mhux jiddubita li Mario Agius qieghed is-senjalazzjonijiet filghodu tal-incident u illi Alan Attard ra s-sinjal l-ghada tal-incident, pero' x'sar minnhom fil-mument tal-incident ma jirrizultax u hadd ma rahom inkluz il-pulizija.

L-esponenti waqt l-access ikkonstatata illi hemm liwja fit-triq qabel taqbad id-dritta fejn gara l-incident. Anki jekk jezisti sinjal li juri l-liwja, dan bl-ebda mod ma juri li kienu qed isiru xogholijiet 50 pied aktar 'l isfel. Mill-liwja ma tistax tara x'qed isir fil-parti d-dritta u f'distanza ta' 50 pied hu difficli li tinduna jekk ma tkunx gejt avzat hafna qabel kif del resto is-sinjal ta' 100 metru li xehed fuqu Philip Agius kellu jindika. Ghalkemm kien hemm karreggjata miftuha, din ma titfa ebda responsabbilita fuq is-sewwieq li fin-nuqqas ta' senjalazzjoni cara u adegwata ghandu jipprezumi li kif idur il-liwja ser isib munzell terrapien fil-karregjata li miexi fiha, iktar u iktar meta t-triq hi wahda principali u mhux b'built up area fejn lis-speed regolari hu ta' 40 mil fis-siegha; u li konsegwentement irid ikun pront jaqleb ghal karregjata ohra f'hakka ta' ghajn.

L-esponenti jissottometti illi l-obbligu tal-Enemalta kien li jassigura f'kull hin li hemm senjalazzjoni adegwata ghat-traffiku u l-istess obbligu naxxenti mill-kuntratt tieghu kien jinkombi fuq Philip Agius.

Ir-reflector li kien fuq l-arblu wara l-hofra (u mhux quddiemha) kif jidher mill-isketch MC1 kien qieghed hemm biex jitfa dawl fuq il-hofra u mhux fuq it-traffiku. Il-munzell ta' terapien 'l iktar li seta kellu hu festoon tad-dawl. Il-barrier u s-sinjal *'men at work'* kienu vicini wisq tal-post tax-xoghol biex jaghti preavviz adegwat ghal min ikun gej. Ma rrizultax li kien hemm xi hadd inkarigatjiehu hsieb is-senjalazzjoni matul il-lejl tant li hadd ma xehed dwarhom jew li kienu fejn kellhom ikunu. Mhux bizzejjed li wiehed iqieghed is-senjalazzjoni minghajr ma jiehu hsieb li din qed tinzamm fejn ghandha tinzamm biex ikun ta'

avviz ghat-traffiku. Hadd mill-impjegati tal-Enemalta ma kien jaf x'kien hemm bhala senjalazzjoni hlief ghad-dawl fit-toqba u festoon mit-terrapien. Dawn is-senjalazzjonijiet kienu ta' protezzjoni ghall-istess haddiema u mhux ghat-traffiku. L-istess jinghad ghal kjamat in causa. Mhux bizzejjed li Philip Agius jghid li qeda dmiru ghax pogga s-sighns li tawh iktar minn tnax il-siegha qabel u ma hax hsieb li jara l-post ma jkunx soggett ghall-ebda riskju f'ebda hin waqt li qed isir ix-xoghol.

Lanqas bejniethom ma jaqblu Alan Attard u Philip Agius ghax l-istess Philip Agius jixhed illi hu ma kellu u ma pogga ebda sinjal kif deskritti minn Alan Attard fid-Dok. MC1 u l-istess Alan Attard jixhed li s-signs ma gewx maghmula mill-Enemalta izda minn Philip Agius.

Li kieku s-senjalazzjoni li semmew Philip Agius u Alan Attard kienu fil-post fejn kellhom ikunu dawn kienu jinstabu f'posthom dak il-hin tal-incident almenu mill-pulizija jew kienu anki jinstabu danneggjati jekk ittajru minn posthom minn wiehed mis-sewwieqa; dan pero' ma jirrizultax. Anzi Philip Agius jghid li meta mar jimla l-hofra xi granet wara hu sab is-signs tieghu f'posthom u ma jghidx li kellhom xi hsara.

Kieku dawn is-senjalazzjoni kienu fil-post l-attur jew min kien isuq warajh kienu jarawhom jew jolqtuhom. L-attur kien isuq fl-inner lane fejn suppost kellhom ikunu s-senjalazzjonijiet.
In vista ta' dan l-esponenti jissottometti illi apparti jekk dawn is-senjalazzjonijiet fihom infushom kienux adegwati lanqas ma rrizulta li kien hemm senjalazzjoni ta' xogholijiet li kienu qed isiru b'mod illi t-traffiku kellu preavviz car tal-periklu b'mod li jkun jista jevitah.

Ma jistax anqas jinghad illi l-attur ikkontribwixxa ghall-incident. Ma hemmx prova li l-attur kien qed isuq bi speed. Hemm il-prova tal-hsara estensiva li sofriet il-vettura tieghu. L-esponenti jissottometti illi l-hsara hi kompatibbli ma ncident simili. L-attur kien ghadu kif dar kurva gej fid-dritt bi speed li skond hu u x-xhud James Falzon ma kienx aktar minn 40 mil fis-siegha. Hu sab

ruhu fuq il-munzell kifappena dar il-kurva verosimili meta tqis li mill-access stess jirrizulta li minn tmiem il-kurva sa fejn gara l-incident kien hemm biss xi hamsin pied u vettura li ghaddejja b'40 mil fis-siegha circa trid 120 pied tul biex tieqaf li minnhom 40 pied huma *thinking distance* qabel ma tibbejkja.

Hu hassu jtir u ma jafx x'gara aktar. Sakemm intebah b'dak li hemm quddiemu kien gia wasal fuqu. Jidher car illi l-attur intilef bl-iskoss u l-karrozza kienet bla kontroll, laqtet bi ftit il-pilastru tad-dawl wara l-hofra qasmet it-triq hqbtet bil-momentum li kellha mal-hajt u bid-daqqa regghet baqghet diehla fuq Land Rover li nzertat ghaddejja.

Il-hsara mhix prova ta' speed eccessiv jew sewqan perikoluz li ma giex pruvat izda hu kompatibbli ma karozza li titlef il-kontroll u bil-momentum tahbat head on ma hajt fuq in-naha 'l ohra tat-triq u mbaghad ma jeep. Lanqas ma gie pruvat li l-attur kien xurban jew mghaggel iz-zejjed. Ghalkemm kien dalam pero' ma kienx tard bil-lejl li jindika ghejja.

L-esponenti ma jistax jasal ghal konkluzjoni li l-attur ma zammx proper look out kien japplika li kieku kellu hjiel f'nofs triq principali ser isib ma wiccu munzell terrapien minghajr preavviz ragjonevoli. Quddiem ma kienx hemm vetturi li bil-manuvra taghhom setghu jindikawlu xi problema fil-konfigurazzjoni naturali tat-triq kif gralu ta' warajh u jekk ir-riflessi tal-attur ma kienx daqshekk hfief li b'xi mod setghu evitaw l-incident dan mhux attribwibbli ghal nuqqas ta' proper lookout izda ghal fatt illi l-incident gara vicin hofra ta' kurva minghajr ma kien hemm sinjalatika cara u adegwata li jindikaw ix-xohgolijiet u l-perikolu ghat-traffiku.

Ir-responsabilita fil-konfront tal-attur hi attribwibbli lill-konvenuti Enemalta. Ix-xogholijiet kienu qed isiru mill-Korporazzjoni Enemalta u anki fil-korrispondenza bejn l-attur u l-Korporazzjoni qabel il-kawza hadd ma semma lill-kuntrattur Philip Agius and Sond. Ma jistax l-Enemalta

jitfa dmir impost fuqu fuq haddiehor biex jevita hu l-konsegwenzi.

Il-girisprudenza recenti qed taghmilha cara li ebda sid kemm jekk privat kif ukoll Gvern ma kista jehles mir-responsabilita billi jghid li hu qabbad in-nies biex jaraw li jigi evitat incident. Kull sid irid johloq sistema adegwata ta' kontroll biex tassigura li l-mizuri li jittiehdu kontra perikolu ta' hsara jkunu effetwati. Ara f'dan is-sens Abela vs Prim Ministru et deciza fit-23 ta' Ottubru 1992. Din kienet kawza konsegwenza ta' incident fatali li sehh Xatt ir-Risq, meta persuna baqghet niezla ghal bahar minn rampa fl-inhawi. Il-Qorti qalet li kien id-dover tal-Gvern li r-rampa tkun protetta b'safety barriers u sinjali adegwati biex il-pubbliku jkun avzat u protett. Id-difiza li kienu tpoggew barrikati u dawn tnehhew minn halilien giet michuda, ghax kien obbligu tal-awtoritajiet f'kull kaz, li jaraw li l-ambjent ikun minghajr perikolu.

Lif jghid ic-Charlesworth 'On Negligence" (2-304) li jikkwota mis-sentenza tal-Qorti tal-Appell, Lord Justice A. L. Smith qal *"When a person employs a contractor to do work in a place where the public are in the havit of passing, which work will, unless precautions are taken, cause damage to the public, an obligation is thrown upon the person who orders the work to be done to see that the necessary precautions are taken and that, if the necessary precautions are not taken, he cannot escape liability by seeking throw the blame on the contractor."* Dan il-kaz kien identiku ghal dak in ezami.

Ghalkemm fil-ligi Maltija is-sid hu responsabbli ghal culpa in elegando biss pero fl-interpretazzjoni relevanti tal-Kodici Civili (art 1037) il-gurisprudenza recenti hi fis-sens li ghandhom japplikaw il-principju ta' kawza u rizultat, fis-sens illi jekk tirrizult l-inkompetenza minhabba n-nuqqas tal-persuna imqabbda mis-sid, allura s-sid hu responsabbli ghax ma setax jaqssumi l-kompetenza (ara Grech vs Kummissarju tal-Pulizija app. 1.3.1988; Dimech vs Kummissarju tal-Pulizija, Prim Aqwla 13.2.1987; Naudi vs Schembri et noe, Prim'Awla 13.5.1991)."

Il-Qorti kkunsidrat dan kollu u ezaminat bir-reqqa n-noti ta' sottomissjonijiet tal- Korporazzjoni konvenuta u tas-socjeta` kjamata fil-kawza kif ukoll kkunsidrat is-sottomissjonijiet verbali taghhom u hi tal-fehma li l-perit legali kien korrett meta kkonkluda li l-attur ma kkontribwixxa xejn ghall-incident in kwistjoni.

Minn imkien ma jirrizulta s-sewqan zgarbat li semmew il-kjamati fil-kawza nomine. Il-hsara rizultanti fil-karrozza ta' l-attur mhijiex minnha nnifisha necessarjament evidenza ta' speed qawwi peress li hawn si tratta ta' sitwazzjoni fejn l-attur, minhabba dak li sab inaspettatament fit-triq, tilef il-kontroll tal-karrozza tieghu. U dan kien biss kawzat minn nuqqas ta' senjalazzjoni adegwata. Mhux bizzejjed li jkun hemm dawl fuq il-post fejn qed isiru x-xoghlijiet, izda s-sewwieq jistenna li jinghata preavviz ta' dawk ix-xoghlijiet. Mario Agius xehed li filghodu qieghed xi *luminous signs*. Izda hawn qed nitkelmu fuq incident li sehh f'xit-8.15 p.m. X'assigurazzjoni kellu li dawk is-*signs* li qieghed filghodu kienu ghadhom hemm? U jekk kienu hemm, kienu ghadhom weqfin b'mod li sewwieq jista' jarahom? Saret ukoll certa enfazi fuq id-dawl li kien hemm; izda jirrizulta li r-reflector kien dirett fuq il-hofra fejn kienu qed jahdmu l-haddiema ta' l-Enemalta u ma jirrizultax li kien hemm reflector dirett fuq il-munzell terrapien li kien quddiem il-hofra u allura jostakola l-vizwali tal-hofra, ghalkemm inghad li kien hemm *festoon* mat-terrapien. Il-Qorti jidhrilha li kienet elokwenti hafna x-xiehda ta' James Falzon li, wara li qal li l-unika tabella li kien hemm kienet fejn il-gandott u li dawl kien hemm biss fejn kienu qeghdin jahdmu, sostna li ghalkemm kien hemm spazju fit-triq biex tghaddi bejn il-gandott u l-bankina, jekk ma tkunx taf biha ssibha ma' wiccek.

Ghaldaqstant il-Qorti tikkondividi l-konkluzjoni tal-perit legali li fil-konfront ta' l-attur ir-responsabbilta` taqa' fuq il-Korporazzjoni Enemalta li kien il-preciz dover taghha li taghmel dak kollu, u xejn inqas minn dak kollu, li kien necessarju biex jigi evitat periklu lis-sewwieqa. Dan naturalment ma jezonerax lis-socjeta` kjamata fil-kawza mir-responsabbilta` taghha fil-konfront tal-Korporazzjoni Enemalta in vista tal-kuntratt ta' appalt li kien hemm

bejniethom. U kien proprju ghalhekk li l-Korporazzjoni Enemalta talbet il-kjamata fil-kawza tas-socjeta` Philip Agius & Sons Ltd.

Izda s-socjeta` Philip Agius & Sons Ltd. eccepiet il-preskrizzjoni biennali skond l-artikolu 2153 tal-Kodici Civili. Difatti hija giet notifikata bic-citazzjoni oltre minn sentejn wara d-data ta' l-incident in kwistjoni u ghalhekk din l-eccezzjoni treggi fil-konfront ta' l-attur. Ma tistax pero` treggi fil-konfront tal-Korporazzjoni Enemalta peress li, kif ukoll korrettement osserva l-perit legali, bejn is-socjeta' kjamata fil-kawza u l-Korporazzjoni konvenuta hemm relazzjoni kuntrattwali u ghalhekk il-preskrizzjoni ta' sentejn kif mahsuba fl-artikolu 2153 imsemmi mhix applikabbli.

Isegwi ghalhekk li f'din l-istanza, kuntrarjament ghal dak li qed tippretendi l-Korporazzjoni konvenuta, il-Qorti ma tista' taghti l-ebda provvediment fil-konfront tas-socjeta` kjamata fil-kawza, u se tghaddi issa ghal-likwidazzjoni tad-danni.

Damnum emergens: Il-Qorti m'ghandha l-ebda raguni ghalfejn tiddubita li l-attur kien xtara l-karrozza tieghu ghall-prezz ta' Lm2,700, b'dan li stante d-dekorriment taz-zmien minn meta kien xtraha se tnaqqas Lm800 li allura jhalli valur ta' Lm1,900. Billi l-attur ikkonferma bil-gurament li ghar-*wreck* huwa dahhal Lm550, din is-somma ghandha titnaqqas ukoll u ghalhekk l-attur gie li tilef Lm1,350 fuq il-karrozza. Kwantu ghall-passaggi ta' l-ajru, taqbel mas-sottomissjonijiet tal-perit legali u li ghalhekk ghandu jigi kumpensat fis-somma ta' Lm120. Kwantu ghat-telf ta' qliegh ghas-sena 1990, hija taqbel ukoll mas-somma ta' Lm834 kif likwidata mill-perit legali. It-total ta' danni meqjusa bhala *damnum emergens* huwa ghalhekk Lm2,304.

Lucrum cessans: Meta gara l-incident, l-attur kellu 25 sena (mill-formuli ta' l-*income tax* jirrizulta li twieled fit-12 ta' Ottubru 1964). Il-perit legali semma 26 sena u uza *multiplier* ta' 35 sena. Peress li fil-likwidazzjoni tad-*damnum emergens* gie kumpensat ghal telf ta' qliegh

ghas-sena 1990, huwa xorta gust li jintuza l-imsemmi *multiplier*. Huwa veru li, kif gie sottomess mill-Korporazzjoni konvenuta, l-attur tejjeb il-pozizzjoni finanzjarja tieghu bix-xoghol gdid tieghu u huwa proprju ghalhekk li l-perit legali kien korrett meta uza bhala bazi ghall-kalkolu tal-kumpens dovut lill-attur, il-qliegh tieghu ghas-sena 1990 kif jirrizulta mill-formula relattiva ta' l-*income tax*, cioe` dak ta' Lm2,718. In kwantu l-persentagg ta' dizabilita`, dan gie stabbilit mill-espert mediku fl-ammont ta' 15% u ma tirrizulta l-ebda kontestazzjoni fir-rigward.

Il-*lucrum cessans* huwa ghalhekk komputat hekk:

Lm2,718 x 35 x 15% = Lm14,269.

Mid-data ta' l-incident iddekorrew aktar minn tnax-il sena u ghalhekk mhux se jsir tnaqqis ghal *lump sum payment*.

It-danni qeghdin b'hekk jigu likwidati fis-somma komplessiva ta' Lm16,573.

Ghal dawn il-motivi:-

Tiddeciedi billi tilqa' l-eccezzjoni ta' preskrizzjoni sollevata mis-socjeta` kjamata fil-kawza Philip Agius & Sons Ltd. u tiddikjara l-azzjoni ta' l-attur fil-konfront ta' l-istess socjeta` preskritta, tichad l-eccezzjoni tal-Korporazzjoni Enemalta fil-mertu u ghalhekk tilqa' t-talbiet attrici fil-konfront taghha billi:

(1) tiddikjara li l-incident in kwistjoni gara tort tal-Korporazzjoni konvenuta li ma haditx il-prekawzjonijiet skond il-ligi fl-esekuzzjoni tax-xoghlijiet fuq imsemmija u konsegwentement hija responsabbli ghad-danni sofferti mill-attur fl-istess incident,
(2) tillikwida d-danni fis-somma ta' Lm16,573, u
(3) tikkundanna lill-Korporazzjoni konvenuta thallas is-somma hekk likwidata ta' Lm16,573 lill-attur bl-imghax millum.

Bl-ispejjez kontra l-Korporazzjoni konvenuta. Salv kull dritt ta' rivalsa li jista' jkollha l-istess Korporazzjoni kontra s-socjeta` kjamata fil-kawza.

--------------------------------TMIEM--------------------------------